

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ

ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

IX міжнародний науковий семінар

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецька обласна державна (військова) адміністрація
Управління культури
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»
Чернівецький обласний краєзнавчий музей

ІХ міжнародний науковий семінар

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей

м. Чернівці, 19 грудня 2025 р.

Чернівці

2025

ОРГКОМІТЕТ

О. В. Добржанський, *д.і.н., проф. (голова)*; Г. М. Скорейко, *к.і.н., доц. (заступник голови)*; В. Л. Карпо, *к.і.н., доц.*; Л. П. Михайлина, *д.і.н., доц.*; С. В. Пивоваров, *д.і.н., проф.*; Б. Т. Рідуш, *д.г.н., проф.*; М. К. Чучко, *д.і.н., проф.*; І. П. Возний, *д.і.н., проф.*; О. В. Петраускас, *к.і.н., ст.н.с.*; Т. М. Ткачук, *к.і.н.*; М. В. Рубанець; С. А. Теліженко, *к.і.н.*; О. В. Руснак, *к.і.н.*; Н. М. Христан, *к.і.н., доц.*; В. В. Грига; М. І. Боднарюк; І. А. Прохненко, *к.і.н., доц.*; В. Г. Баюк, *к.і.н.*; Т. І. Романович; О. Г. Драгомирецька; В. В. Ємчук; В. А. Калініченко, *к.і.н.*; М. В. Ільків, *к.і.н. (секретар)*.

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей IX міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 19 грудня 2025 р.). – Чернівці: Технодрук, 2025. – 234 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Львова, Ужгорода, Луцька, Житомира, Дубно (Україна), Бельців (Молдова), Будапешта (Угорщина), Бухареста (Румунія), Варшави (Польща), Шумена (Болгарія).

Автори-доповідачі несуть відповідальність за точність і зміст наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

не ідентифікують його ймовірно. Любецький синодик є надто пізнім і хаотичним джерелом, щоб його можна було використовувати для реконструкції подій XI ст. Західноєвропейська хронікальна традиція натомість відкидає кандидата в особі Олега Святославовича, але відкриває можливість припустити шлюб Феофано зі Святополком Ізяславовичем. У цьому контексті фігура Святополка постає значно перспективнішою для ідентифікації чоловіка Феофано, оскільки відповідає хронології, політичній ситуації та загальним закономірностям династичної політики руських князів.

Отже, сучасний стан джерел не дозволяє з упевненістю стверджувати про шлюб Феофано Музалон із Олегом Святославовичем. Натомість існують вагомі підстави для висунення альтернативної гіпотези, за якою чоловіком Феофано міг бути київський князь Святополк Ізяславович. Подальше вивчення сфрагістичних матеріалів, а також нові знахідки, ймовірно, дозволять уточнити династичні зв'язки руських і візантійських еліт та пролити світло на роль Феофано Музалон у політичних процесах кінця XI – початку XII ст.

*Олена Черненко (Варшава),
Роман Луценко (Київ)*

Крейдяні вироби X–XIII ст. з території Подесення

Крейда – слабозцементований різновид вапняку. Від інших органогенних порід її відрізняє склад (містить близько 99 % CaCO₃) та структура. Крейда не має високої твердості і легко руйнується. Це робить її мало придатною для виготовлення предметів, на відміну від мергелю чи вапняку. Утім в місцях, де відслоненні цієї породи є легко доступними (наприклад, територія Галичини), відомі такі поодинокі випадки.

В межах Подесення відслонення крейди виходять на поверхню вище базису ерозії на схилах високого краю правобережної тераси та у річковому руслі на ділянці течії Десни між селами Пушкарі та Деснянське. Прикладом її використання є вироби, виявлені на городищі X – початку XI ст. Сverdлівське-1. Це, перш за все, стулка двочастної ливарної форми (рис. 1: 1), знайдена 2016 р. у споруді, датованій другою половиною X ст. Значна маса болотяної руди, виявлена у заповненні об'єкту, може свідчити про його виробничо-побутове призначення та зв'язок з обробкою металів. Стулка має на лицьовій площині недбало вирізьблену розетку з лініями-променями,

Рис. 1. Вироби з крейди: 1, 4, 5 – ливарні форми; 2, 3 – пряслиця.

над нею є виразні обриси петлі для підвішування. На бічних та зворотній площинних форми нанесено циркульні заглиблення, які могли слугувати технологічними позначками для поєднання ступок під час виробництва. Судячи з усього, форма призначалася для круглих підвісок з т.зв. «вихровою» розеткою. Даний тип прикрас поширився на території Східної Європи у X – середині XI ст.

Експериментальне відтворення виробничого процесу на моделі, виготовленій з ідентичного матеріалу, доводить, що форма з городища Свердловське-1 могла слугувати для багаторазових відливок з легкоплавких металів. Після серії відливок зі свинцю вона не втратила своїх якостей та була придатна для подальшого використання. Однак з часом, по мірі висихання, її робоча поверхня розпилювалася та кришилася.

Другою категорією виробів з крейди, знайдених на городищі, є пряслиця (рис. 1: 2, 3). Фрагменти принаймні двох пряслиць походять зі споруди, датованої X – початком XI ст. На їх поверхні виразно помітні сліди виробництва: зрізи ззовні та заглиблення від свердлення на внутрішньому каналі. Пряслиця однотипні, біконічні, співвідношення їх висоти та ширини приблизно 1:1. Це не характерно для знайдених на городищі керамічних пряслиць роменської археологічної культури, де пропорція наближена до 1:2.

Варто відзначити, що приблизно в той же самий час (середина X ст.) населення Подесення починає використовувати кам'яні пряслиця з пірофілітового сланцю, які могли послугувати моделлю для крейдяних.

Спорадичне використання крейди населенням Подесення фіксується і пізніше. Ще одна крейдяна форма (рис. 1: 5) була знайдена в культурному шарі поселення Горбово (інші назви: Гірки-2, Ігорево сельце) X–XII ст. під час археологічних досліджень у 1980-1984 рр. Це прямокутна стулка двочасної форми, призначеної для виготовлення хрестика з трьома ледь розширеними заокругленими завершеннями рамен. У його середохресті дві діагоналі формують скошений хрест, навколо є невеличкі заглиблення, а на раменах помітні сліди поперечних ліній. Подібне оформлення зустрічається у стеатитових візантійських хрестиків XII-XIII ст. Не виключено, що вони послугували моделлю для форми з Горбово.

У Чернігові в 1988 р. була виявлена ще одна форма X – початку XIII ст., виготовлена з природного шматка крейди (рис. 1: 4). На одній його площині вирізано обриси хрестика із закругленими завершенням рамен. На них є заглиблення, які відповідають медальйонам в округлій рамці на виробі. Типологічно він мусив бути наближеним до свинцево-олов'яного хреста, знайденого 1957 р. на городищі Пірово (Північно-Східна Русь) та датованого XII – початком XIII ст.

На протилежній площині форми є ще одне заглиблення, конусоподібне із округлими виїмками по периметру. Скоріш за все, воно призначалося для виготовлення т.зв. гудзика-важка. Такі вироби та однобічні кам'яні і керамічні форми для них були поширені впродовж X-XV ст. на території від Балтики до Булгару. У Чернігові знайдено дві форми XII–XIII ст. для їх виготовлення з уламків цегли-плінфи. Відповідно до різних версій, гудзика-важки слугували пряслицями, гудзиками для важкого верхнього

одягу, пломбами для в'язок шкур, важками для ткацьких верстатів тощо. Невелика кількість виробів з крейди, зареєстрованих на території Подесення, дозволяє розцінювати їх як спорадичне явище, ситуативні спроби використовувати доступний та простий в обробці матеріал. Його намагалися обробляти так само, як інші м'які породи каменю, використання яких поширилося на межі I тис. н.е. Те, що він виявився нестійким, мусило обмежувати його вживання.

Варто звернути увагу на те, що хронологічно вироби з крейди відповідають часу, коли на території Подесення активно здійснювалося монументальне будівництво. Це стимулювало розвиток видобутку крейди, необхідної для виробництва будівельних розчинів. Скоріш за все, саме це обумовило зацікавленість новою сировиною, використання якої місцевою людністю в більш ранні епохи не фіксується.

Роман Чобан (Джурів)

Похильня в Джураві

На території Передкарпаття є три буровугільні родовища: Ковалівське, Новоселице-Джурівське (Коломийський район) та Мілієво-Іспаське (Буковина). Видобувати вугілля тут почали ще за часів Австро-Угорщини. На лівобережжі Рибниці (с.с. Новоселиця, Джурав) шахти з перервами діяли аж до 60-х рр. XX ст., поки стали нерентабельними і їх закрили. Тоді місцеве населення (здебільшого колишні шахтарі) почало видобувати вугілля у нелегальних копальнях, так званих похильнях. Одна із них добре збереглася до сьогодні в урочищі Підділя (с. Джурав). Це – підземний хід-тунель, що продовбаний у щільній затверділій рівномірнозернистій піщаній породі. Для його прокладання використовували кільгофи (своєрідні мотики із загостреними кінцями). Ними дряпали породу, створюючи глибокі шрами-ребра. Від цього пішла назва – шрамати породу. Ребра збивалися, а долівка підчищалася. Тунель прокладався аж поки не натрапляли на пласт вугілля. Висота підземелля – 1,3 м; ширина – 1 м. Такі компактні розміри робилися з метою економії часу та зусиль під час прокладання тунелю, а також безпеки. Вивозячи вугілля тачкою, шахтар був зігнутий, похилений. Скоріш за все, від цього походить назва – похильня. Через кожних кілька десятків метрів стелю робили дещо вищою, щоби в цьому місці тачкар міг перепочити, випроставшись на повний зріст.